«AVESTO» - BITIKLARIDA ILGARI SURILGAN G‘OYALARNI O‘RGANISHNING AHAMIYATI

Quvvatova Nargiza Baxtiyor qizi,
Jizzax Davlat Pedagogika Instituti magistranti

Muslim Abilov, ilmiy rahbari, JDPI Musiqa ta’limi kafedrasi mudiri v/b

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk tariximiz haqida so‘zlovchi buyuk yodgorlik Avestoning bugungi kun uchun ahamiyatli taraflarini va har soha uchun muhim omil ekanligini, tarixsiz kelajak yo‘qligining isboti sifatida o‘rganib tahlil qilishni lozim topamiz.

Kalit so‘zlar: Avesto; yakkaxudolik; insonparvarlik; mehrshafqat; mehnatsevarlik; yurtparvarlik; Ahura Mazda; Zardusht; komillik.

O‘z mazmuni, mohiyatiga ko‘ra yakkaxudolik, insonparvarlik, mehrshafqat, mehnatsevarlik, yurtparvarlik g‘oyalarini tarannum etib, odamzod ahlini bunyodkorlik, yaratuvchilikka undagan muqaddas «Avesto» olis tariximizning asl durdona asarlari sirasiga kiradi. «Avesto» kitobi mil. av. so‘nggi ming yillik boshlari va o‘rtalarida yashagan hududimizdagi qadimgi xalqlarning o‘ziga xos turmush tarzi, xo‘jalik mashg‘uloti, ijtimoiy-madaniy hayoti, urf-odatlari-yu, marosimlari haqida ma’lumot beruvchi muhim tarixiy manbadir. Yurtboshimiz uqtirganidek: «Eng mo‘tabar, qadimgi qo‘lyozmamiz «Avesto»ning yaratilganligiga 3000 yil bo‘lyapti. Bu nodir kitob bundan 30 asr muqaddam ikki daryo oralig‘ida, mana shu zaminda umrguzaronlik qilgan ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma’naviy, tarixiy merosidir. «Avesto» ayni zamonda bu qadim o‘lkada buyuk davlat, buyuk ma’naviyat, buyuk madaniyat bo‘lganidan guvohlik beruvchi tarixiy hujjatdirki, uni hech kim inkor eta olmaydi» .

Modomiki, «Avesto» ona tariximizning muhim tarkibini tashkil etar ekan, bu noyob manba qachon, qaerda, kim tomonidan yaratilgan? Tarixiy manbalarni chuqur

o‘rganish, eng avvalo, «Avesto»da tilga olingan asosli jug‘rofiy hududlar, yurtlar nomlarini, aholining mashg‘ulot turlarini, urf-odatlarini, dafn marosimlarini sinchiklab o‘rganish bu buyuk ta’limotning haqiqiy Vatani O‘rta Osiyo o‘lkasi, uning Xorazm vohasi ekanligini tasdiqlamoqda. «Avesto»da tilga olingan 16 ta yirik hududiy nomlarning ko‘pchiligi ham O‘rta Osiyoga taalluqlidir. «Avesto»da ezgulik, yaxshilik xudosi Ahura Mazda tilidan shunday deyiladi: «Men- Ahura Mazda – yaratgan ilk sarzamin va birlamchi yurt – bu Doityo (Amu) daryosi xushmanzara Iyron Vij (hozirgi Xiva o‘rnidagi qadimgi manzilgoh nomi) edi. Men - Ahura Mazda – yaratgan ikkinchi sarzamin va go‘zal yurt Sug‘d diyori edi…. Men - Ahura Mazda - yaratgan uchinchi sarzamin va go‘zal yurt qudratli va pok Marv diyori edi…. Men - Ahura Mazda – yaratgan to‘rtinchi sarzamin va go‘zal yurt zebo va orasta Balx diyori edi…. Men – Ahura Mazda - yaratgan beshinchi sarzamin va go‘zal yurt Balx va Marv oralig‘idagi Nisoyadir»…. Keltirilgan bu dalil «Avesto»ning vatani bizning yurtimiz bo‘lganligiga hech bir shubha qoldirmaydi. «Avesto» ta’limotining asoschisi, tarixga payg‘ambar nomi bilan kirgan Zardusht (Zaratushtra Avesto tilida, Zoroastr yunon tilida) ismli shaxsdir. Zardusht «Oltin tuyali» yoki «Oltin tuya yetaklovchi» degan ma’noni bildiradi. Zardusht o‘z dini zardushtiylik g‘oyalarini aholi o‘rtasida tashviq-targ‘ibot qilgan. Bu jarayon nihoyatda qiyin, murakkab kechgan, hududma-hudud sarson-sargardon kezib yurishga majbur bo‘lgan. Shu boisdan ham Zardusht Eronmi, Midiya, Mesopotomiyami yoxud O‘rta Osiyo o‘lkasi bo‘ylabmi, ishqilib ko‘p yurtlar kezib, o‘z ta’limotini yoyishga intilganligi shubhasiz. Bunda yana shu narsa e’tiborga molikki, Zardushtiylik (yunoncha zoroastrizm) dinini birinchilardan bo‘lib qabul qilgan, uni o‘z fuqarolari orasida yoyilishiga izn bergan yurt ham Baqtriyadir. Buyuk alloma Beruniy keltirgan rivoyatga ko‘ra, Zardusht Baqtriya podshohi Gushtasp va malika Xutaosa huzuriga kelib, «Avesto» ta’limotining muqaddasligini isbot etish uchun xudoga iltijo qilib, o‘z tanasiga qizdirilgan misni bosishlarini so‘raydi. Olovli mis esa uning tanasini zararlamagach, Gushtasp va uning xotini, ulardan so‘ng esa butun Baqtriya aholisi zardo‘shtiylik e’tiqodini qabul qiladi. Avval boshda «Avesto» 21 kitobdan iborat bo‘lgan. Abu Rayhon Beruniyning «O‘tmish xalqlardan qolgan yodgorliklar» kitobida

ta’kidlanishicha, Eron podshohi Doro davrida «Avesto» to‘liq holda 12 ming qora mol terisiga zarhal harflar bilan bitilgan. Makedoniyalik Iskandarning Sharqqa istilosi davrida uning buyrug‘i bilan zardo‘shtiylik ibodatxonalari vayron qilinganidek, muqaddas «Avesto»ning 5 dan 3 qismi ham kuydirib yuborilgan. Keyinroq Parfiya podshohlari Vologez I va Vologez V davrida (I- II- asrlarda) «Avesto»ning qolgan-qutgan qismlari to‘plangan. Sosoniylar davrida (III-IV asrlarda) «Avesto» qismlari jamlanib, pahlaviy tilida yangidan kitobot holiga keltirilgan. Hozirgacha «Avesto»ning jami 21 qismidan «Gohlar», «Yasna», «Vandidot», «Yashtlar», «Vispirad», «Kichik Avesto» nomli kitoblari yetib kelgan. Vatanimizda «Avesto»ning 2700 yilligi nishonlanishi munosabati bilan u ilk bor o‘zbek tiliga tarjima qilinib, 2001 yilda nashr etildi. «Avesto» shunday bir tarixiy davrda yaratildiki, bu vaqtga kelib, ya’ni mil. av. so‘nggi ming yillik boshlarida o‘lkamizning turli hududlarida yashagan elatlar, qavm, qabilalar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda yangi bosqich sari o‘tib borayotgan edi. Mintaqaning Xorazm, Baqtriya, Sug‘diyona singari viloyatlarida urug‘-qabilalarning o‘troqlashuvi, sun’iy sug‘orish tizimiga asoslangan dehqonchilik madaniyatining vujudga kelishi va rivojlanishi, dehqonchilikdan chorvachilikning ajrab mustaqil xo‘jalik tarmog‘i sifatida o‘sib borayotganligi, qishloqlardan shahar-qal’alar, so‘ngra esa dastlabki davlat tuzilmalarining yuzaga kelishi yaqqol ko‘zga tashlanmoqda edi. Tarixning bunday keskin burilishi sharoitida shu turli urug‘-qabila va elatlarni ma’nan va ruhan birlashtirish, ularning ongi, shuuriga ilg‘or qarashlar, mushtaraklik tuyg‘ularini, e’tiqod tamoyillarini singdirib borish g‘oyatda muhim edi.

«Avesto» asarida inson shaxsining kamolotga erishishiga oid fikrlar ifoda etilgandir. Mazkur asar g‘oyalari orqali qadimgi davrlarda mamlakatimiz hududida yashagan xalqlarning tabiiy, ilmiy, ma’rifiy hamda ijtimoiy qarashlari borasida muhim ma’lumotlarga ega bo‘lamiz. « Avesto » diniy xarakterga ega bo‘lish bilan birga, o‘zida falsafiy, siyosiy, filologik, va tarbiyaviy masalalarni ham qamrab olgan.

O‘rta Osiyoning qadimgi tarixini o‘rganishda “Avesto” ning o‘rni beqiyosdir. Unda diniy e’tiqod va xalqlarning o‘zaro aloqalari bilan bir qatorda ularning hayoti,

turmushi, urf-odatlari, marosimlari aks ettirilgan. Shuningdek bu buyuk asarda tarix, falsafa, dinshunoslik, manbaashunoslik, geografiya, etnografiya va umuman, ijtimoiy-siyosiy hayotnig barcha jabhalariga oid eng qadimgi ma’lumotlar to‘plangan. Biz sohalarni o‘rganishda, tariximizni eng qadimgi davrlardan boshlab ma’lumotlarga ega bo‘lishda Avestoni o‘rganishlik ahamiyatlidir.

Xulosa qilib aytganda, «Avesto» asarida insonning barkamol bo‘lib yetishishida uning so‘zi, fikri hamda ishi ezgu bo‘lishi va ezgulikning tantanasi uchun xizmat qilishiga katta e’tibor beriladi. Ushbu axloqiy uchlik g‘oyasi eng qadimgi davrlardan boshlab kishilik jamiyati taraqqiyotining keyingi bosqichlarida yaratilgan barcha ma’rifiy asarlar mazmunining shakllanishiga asos bo‘lgan. Zero, unda insonning inson sifatida ma’naviy va moddiy jihatdan kamol topishi uchun zarur bo‘lgan muayyan talablar o‘z ifodasini topib, hayot kodeksi sifatida nafaqat Sharq, balki G‘arb xalqlarining ham muhim ma’naviy merosi bo‘lib qoldi. Asarda ifoda etilayotgan masalalarning ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab olganligi Zardusht g‘oyalarining nazariy va amaliy ahamiyatini oshirib, uning qimmati bugungi kunda ham yuqori bo‘lishiga olib kelgan. Biz har sohani o‘rganishdan oldin tarixga yuzlanamiz, bizning tariximiz haqida so‘zlovchi eng qadimiy manbaa bu Avesto hisoblanganligi sababli ham uni o‘rganib tahlil qilish ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: O‘zbekiston, 1999.
2. Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T.1. -T.: O‘zbekiston, 1996.
3. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. T.2. -T: O‘zbekiston, 1996.
4. Karimov I.A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. T.3. -T.: O‘zbekiston, 1996.
5. Karimov I.A. Bunyodkorlik yo‘lidan T.4. -T.: O‘zbekiston, 1996.
6. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T.5. -T.: O‘zbekiston, 1997.
7. Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. T.6. –-T.: O‘zbekiston, 1998.
8. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. T.7. –-T.: O‘zbekiston, 1999.

9. Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon turmush-pirovard maqsadimiz. T.8..-T.: O‘zbekiston, 2000.

10. Karimov I.A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’ulmiz. T.9. -T.: O‘zbekiston, 2001.

11. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmaoq kerak. T.10. –T.: O‘zbekiston.2002.

12. Karimov I.A. Biz tanlagan yo‘l demokratik taraqqiyot va ma’rifiy dunyo bilan hamkorlik yo‘li. T.11. –T.: O‘zbekiston, 2003.

13. Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamiz bog‘liq. –T.: O‘zbekiston, 2004.

14. Levitin L. O‘zbekiston tarixiy burilish pallasida. -T.: O‘zbekiston, 2001.

15. Abu Tohirxo‘ja: Samariya; Narshahiy: Buxoro tarixi; Bayoniy; Shajarai Xorazmshohiy; Ibrat: Farg‘ona tarixi. -T.: Meros, 1991.

16. Ahmedov B. Sohibqiron Temur (hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati). -T.: 1996.

17. Avesto. Tarixiy-adabiy yodgorlik. Asqar Mahkam tarjimasi. -T.: Sharq, 2001.

18. Buniyodov 3. Anushtegin Xorazmshohlar davlati (1097-1231). -T.: G‘afur G‘ulom, 1998.

19. Buyuk siymolar, allomalar (uch kitob). -T.: Meros, 1995, 1996, 1998.

20. Vamberi Xerman. Buxoro yoki Movarounnahr tarixi. -T., 1990.

21. Jabborov I. O‘zbek xalqi etnografiyasi. -T.: O‘qituvchi, 1994